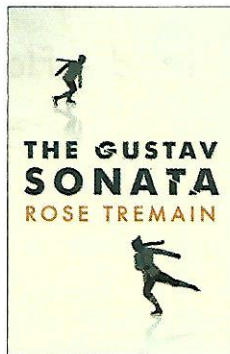


Een klein prachtboek, ten slotte: **The Gustav Sonata**, van **Rose Tremain**. Een perfect verhaal over de imperfectie van het leven, geplaatst in naoorlogs Zwitserland, waar veel onuitsproken blijft en waar 'veiligheid' maar een relatief begrip is. Tremain zet Gustav, een introvert, de gebeurtenissen van het leven maar nauwelijks begrijpend jongetje tegenover zijn joodse schoolvriendje Anton, een getalenteerd pianistje met fatale plankenkoorts. Beiden groeien op, zoals dat nu eenmaal gaat, beiden krijgen de hoofdstroom van het leven niet te pakken, en weten niet goed waarom; als de kans zich tóch voordoet is de schemer al gevallen.



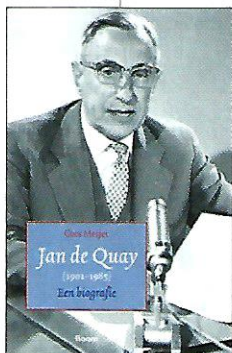
KOEN KLEIJN

Jolande Withuis, *Juliana: Vorstin in een mannenwereld*, De Bezige Bij, 752 blz., € 39,99
Rose Tremain, *The Gustav Sonata*, Vintage, 256 blz., € 19,35

Lijmen

De twee boeken die er wat mij betreft in 2016 uitsprongen hebben beide met de oorlog van doen, direct en indirect. Het eerste van de twee is de familiegeschiedenis die **Willeke Stadtman** onder de titel **Op voet van oorlog** publiceerde. Stadtman, arts van beroep, is een debutant en haar eersteling kan mede om die reden niet anders dan opmerkelijk genoemd worden. Het is het verhaal van een gezin dat getekend is door de foute keuze van de vader in de oorlog. Van dergelijke gezinnen zijn er duizenden (geweest) maar hun verhaal is in 99,9 procent van de gevallen verzwegen, verdwenen, vergaan. Dit is een van de weinige uitzonderingen, zij het dat het wel een extreem geval is. Zoveel verdriet in één gezin bij elkaar vind je zelden en nog zeldener is het als al dat verdriet ook nog opgetekend wordt, zo goed opgetekend. Het doet pijn aan de ogen.

Het andere boek dat er wat mij betreft uitsprong is van geheel andere aard en vertelt een verhaal dat al lang bekend is maar nu nogmaals, uitvoeriger en goed op een rij is gezet: het levensverhaal van de katholieke politicus **Jan de Quay**, schipperaar tijdens de oorlog, minister-president na de oorlog en ondertussen ook nog eens hoogleraar en commissaris van de koningin. De Quay was het boeibeest van de jaren zestig-generatie en de gebeten hond van oorlogshistoricus Loe de Jong. Zoveel weerzin is onterecht maar geeft wel heel goed aan, zoals auteur **Cees Meijer** impliciet ook voortdurend illustreert, hoe Nederlands De Quay was en hoe moeilijk kritische Nederlanders het hebben met dat Nederlanderschap. Met dit laatste begrip wordt vanzelfsprekend niet het paspoortbezit maar een mentaliteit bedoeld. Die mentaliteit zou later omschreven worden



met een term als poldermodel maar wordt vanouds aangeduid met een uitdrukking als pappen en nathouden. Jan de Quay was hierin een meester. Het maakte eerst zijn carrière en brak daarna zijn nagedachtenis. Lijmen Jan, zoals Wim Kan ooit zong. Maar als lijm verdroogt blijven nog slechts scherven.

CHRIS VAN DER HEIJDEN

Willeke Stadtman, *Op voet van oorlog*, Atlas Contact, 304 blz., € 19,99

Cees Meijer, *Jan de Quay (1901-1985):*

Een biografie, Boom, 528 blz., € 35,-

Bezette stad

In *Bezette stad* (1916) bombardeerde Paul van Ostaïjen midden in de Eerste Wereldoorlog zijn lezers in Antwerpen en elders in België met gloednieuwe, geëngageerde poëzie: BOEM! Paukeslag! *Het verdriet van België* (1983) van Hugo Claus verbeeldde de treurnis van het Vlaanderen tussen 1940 en 1945. En dit jaar was er **Jeroen Olyslaegers** met zijn magistrale roman **Wil**. Hij komt andermaal terecht in een bezette stad waar soldaten synagogen moeten beschermen. De belaagde of besneeuwde stad is 'een bloot vrouwmens met om haar schouders wit bont, een van wie de ene dokter na de andere chirurg niet met zijn poten kan afblijven...'

Aan het woord in *Wil* is een stokoude, krakkemikkige ex-dichter van over de negentig die oorlogsbekentissen noteert: Wilfried Wils. Hij is overlever tegen wil en dank. Door zijn vrouw en zoon is hij al lang uitgekotst. Zijn kleindochter heeft zichzelf in een bunker opgehangen met achterlating van een beschuldigend briefje. Al schrijvend glibbert de wankelende Wil door de geschiedenis om uit de hopeloze wirwar tussen goed en fout te geraken.

Wie was Wil in WO II? Een 'tweezak', een dubbelspeler, een meeloper, een onnozele komediant, een wereldvreemde dichter ('Angelo') of

een gewiekste verzetsman in het hol van de leeuw? Wat waren de feiten? Dankzij zijn privé-leraar Frans in de jaren dertig, de foute 'Nijdig Baardje', komt hij bij de Antwerpse hulppolitie terecht. Zo ontloopt hij tewerkstelling in Duitsland. Maar Wil moet wel meedoen met het ophalen van joden. Tegelijkertijd is er de ondergedoken diamantslijper Chaim Litze, die hij later niet alleen eten maar ook Duitse boeken brengt,

geleend van Nijdig Baardje. Wil is voor de lezer anno 2106 een stadsgids bij nacht en ontij die zich door beide kampen tegelijk laat gebruiken en via de dichter Angelo 'ontsnapt' aan welhaast dodelijke dilemma's. Ja, oppervlakkig gezien is hij een collaborateur. Jeroen Olyslaegers laat via de meerstemmige Wilfried Wils en dankzij een majestueuze stijl subtiel weten dat het rabiante ressentiment nooit ver weg is en dat een onverwerkt verleden vele hoofden blijft bezetten.

GRAA BOOMSMA

Jeroen Olyslaegers, *Wil*,

De Bezige Bij, 304 blz., € 19,99

Geluk en melancholie

Het meest poëtische boek van 2016 is *Geloof in mij* van Jacob Groot, maar dat is waarschijnlijk een roman, en u wilt weten welke dichtbundel u morgen voor uw geliefde moet kopen. Er is dit jaar weer veel goeds verschenen. Onmisbaar zijn in elk geval *Dwalmgasten* van Mischa Andriessen, *Kwaad gesternte* van Hannah van Binsbergen, *Daedalea* van Tomas Lieske en *ZING ZING* van Peter Verhelst. Die moet u allemaal in huis hebben. Maar de bundel die me het diepst heeft geraakt is *Splendor* van H.C. ten Berge - ik besprak hem pas nog in *De Groene*.

Veel dichters die eenmaal hun vorm hebben gevonden, komen tot stilstand en herhalen op de automatische piloot de kunstgrepen waarin ze goed zijn geworden, of ze stoppen met schrijven. Andere dichters, zoals de onlangs op 96-jarige leeftijd overleden Hubert van Herreweghen, vond zichzelf opnieuw uit toen hij de vijftig ruim gepasseerd was. Maar er zijn ook dichters die met het klimmen der jaren steeds beter worden in wat ze altijd a deden. Gerrit Kouwenaar was een goed voorbeeld.

Ook **H.C. ten Berge** (*1938), een doorgewinterd vakman die in 1964 debuteerde met *Poolsneeuw*, bewijst

met **Splendor** dat gevorderde leeftijd een aanbeveling kan zijn. De bundel is, zoals het eerdere werk, veelvormig en erudiet, mythisch en nuchter, maar bovenal meer dan ooit lyrisch op een verbluffend exacte manier. Geen andere dichter weet zo nauwkeurig te beschrijven hoe een specifieke lichtval een combinatie van geluk en melancholie oproept: 'Een grijze lucht die urenlang/ op sneeuwen stond,/ zich inhield, schuchter toen/ een handvol vlokken zond/ als een belofte voor de nacht'. Deze bundel biedt licht in donkere dagen.

PIET GERBRANDY

H.C. ten Berge, *Splendor*, Atlas Contact, 96 blz., € 21,99

